

1. Disputatio de Providentia
2. Disput. de vera dei Invocatione.
3. Themat. (1) de verbo dei (2) de deo ipso.
4. De peccato.
5. De justificatione et bonis operibus.
6. De communicatione idiomatum.
7. De claudibus regni coelorum.
8. De precibus capitibus doctrinae evangelicae.
9. Apologia verae doctrinae de definitione evangelii.
10. De persona Christi, de unione personarum in Christo, de unione
sui communitate: veram praesentiam corporis et
sanguinis Christi in cena.
11. De peccato originis.
12. De Exorcismo.
13. De summa doctrinae Ecclesasticae.
14. De duabus naturis in Christo.
15. De cena Domini.
16. De visitatione ecclesastica.

Conciones

1. Luc. 12. Unde dicitur non debet sanctus etc.
2. Luc. 29. Unde dicitur quod dicitur quod etc.
3. Matt. 4. Unde dicitur quod dicitur quod etc.
4. Matt. 11. Unde dicitur quod dicitur quod etc.
5. Corinth. 11. Unde dicitur quod dicitur quod etc.
6. 1. Cor. 13. Unde dicitur quod dicitur quod etc.

17
DE VISITATI-
ONE ECCLESIA-
STICA

DISPUTATIO

IN QVA

SVB AVSPICIIS DEI

Opt. Maximi

PRÆSIDE

GEORGIO MYLIO

D. ET PROFESSORE

THEOLOGIAE PRIMARIO,

respondere pro virili
conabitur

M. MICHAEL HOPPIVS ROT-
tenburgo Tubermanus,

24. Martij, loco & hora consuetis.

1 5

9 3.

I E N A E

Typis Tobiaë Steinmanni.

DE VESTIBULO
OMNE ECCLESIA
DISPUTATIO
IN QVA
SACRIFICIUM DEI
TRACTATUR
GEORGIO A LILIO
P. R. T. P. R. O. F. S. O. R. E.
C. M. N. I. C. H. A. S. H. O. R. T. I. N. S. F. O. R. S.
C. O. N. T. R. A. D. I. C. T. I. O. N. I. S.
C. O. N. T. R. A. D. I. C. T. I. O. N. I. S.
C. O. N. T. R. A. D. I. C. T. I. O. N. I. S.

GENEROSO ATQVE IN-
CLYTO DOMINO REIMBERTO

A POLHAIM, DN. IN LICHTEN-
eck, Libero Baroni Austriae, Domi-
no suo clementi S. P.

*Estis est Socrates Hist. Eccles. l. 4. cap.
26. Sauromatas, cum Valentiniano Imperan-
te in Romanorum fines impressione facta Im-
peratorem cum ingentibus copijs sibi obviam
Proficiscentem accepissent, nuntio isto territos, legatos
misisse, qui foedere pacto, pacem ab Imperatore postulas-
rent. Hos igitur cum vili ac sordido nimis habitu in
conspectum suum progressos, Imperator sciscitatus, ecquid
omnes Sauromatae sic comparati essent, hoc responsi ac-
cepisset, Sauromatum facile optimos ad ipsum aduentasse:
Imperatorem ira vehementissima concitatum, in clamo-
rem erupisse hisce verbis, Matè agi cum Rom. Imperio,
cuius fines gens tam vilis atq; sordida populari, & bellum
ipsi inferre animo confidenti ausa fuerit. Iudicavit ni-
mirum Imperator magnanimus, maiorem videri Imperij
Romani maiestatem debuisse; quam cuius fastigium vela-
licari nisi à gente potentissima, & nervis bellicis instru-
ctissima par fuerat. Iudicamus & nos, quin imò iudi-
cant omnes verè p̄ij, religionis eius, quam Augustanae
Confessionis Ecclesia in his regionibus profitentur, digni-
tatem esse ac reuerentiam tantam debere, vt nefas vide-
ri debeat, eam à fanaticis, maximè Sacramentarijs im-
pugnari atq; impeti, maximè cum ea iam pridem religi-
osa pacificationis pragmatica sanctione (cuius beneficio*

frui nunquam haëtenus Sacramentarijs datum fuit) locum cum auctoritate in Imperio Romano obtinuerit. Verum fit proh dolor, & fit indignissime, à sordidissima & prophanissima religionis hominibus, quorum ne audiri quidem aut tolerari nomen ac religionem in Imperio Rom. par fuerat, ut confidenti animo impetere Religionem in Imperio cum auctoritate confirmatam, Ecclesias à pijsimis principibus optimè constitutas impugnare audeant. Cuius rei specimen nobis isti homines dare nuper non sunt veriti, cum Administrator Electura Saxonica illustrissimus suo usus iure, sic omnibus volentibus provinciarum omnium ordinibus, visitationem in Misnia instituere atq; ad rationes Confessionis reddendas vocare subditos suos cepisset. Quod illi factum non Theonino tantum dente rodere, Theristica procacitate sugillare: sed iudicij etiam sumpto supercilio, ceu requisiti ad hanc rem & cum auctoritate constituti iudices atq; arbitri, notare, carpere, iudicare, damnare ausi sunt. Audax est nimis atq; proteruum hoc Sacramentariae gentis facinus, nec Theologorum magis scriptionibus, quam ordinum Imperij proscriptionibus tandem coercendum atq; vindicandum. Quod ne tamen ita impune isti ferant, ut vel negigi illud putent, vel probari à multis, saltem verò metui: partium nostrarum esse iudicamus, foedissimas istas aspergines Sacramentariae cohortis à laudatissimis optimorum Principum atq; ordinum factis abstergere: inprimis iuventuti scholasticae, cui libelli Sacramentarij non raro in manus deueniunt, qua confidentia, qua temeritate, qua impietate de tantis factis Principum atq; ordinum Evangelicorum Sacramentarij iudicent, monstrare. Quid in articulis, quos vocamus, Visitatorijs isti carpendum sibi sumpserint, quam id nequiter atq; impie fecerint,

fecerint, proximis disputationibus docebitur. In opere ipso Visitationis, quid culpae isti homines in animum induxerint, nunc fert animus ad Lancem Theologicam appendere. Cuius iudicij, quia tu illustris ac generose Domine Baro aestimator uti pius, ita oppidò scitus ac fidelis esse potes, qui in Theologicarum rerum studio atq; inuestigatione operam haecenus posuisti, quam pro aetate maiorem & quantam alius tui ordinis nemo quisquam posuisse facile reperietur: ad te negotium hoc deuoluere, tibi συζητήσεως istius positiones dedicare, teq; etiam atq; etiam rogare libuit, ut quod fecisti haecenus aliquoties, idem nunc etiam factitare, & de causa ista iudicium tuum in publico proferre, ambigua in hac materia ventilare, intricata euoluere, concisa excutere ne graueris, atq; sic omnino in ponderanda hac materia versari, ut meditationum tuarum fructus ad Scholas nostras iterum amplissimus redeat. Feceris hoc ordine tuo minimè indignum: nobis verò ita gratum, ut quod est omnium gratissimum. Vale. Ex Museo nostro 16. Martij 1593.

I E N A E.

A 3

CVM

I.

QUAE VARIAE SINT
VISITATIONVM SPECI-
es, & diuisiones multiples: ea vna dun-
taxat nobis in hoc instituto seruit, qua ab
occasione & causa facti petita, in ordina-
riam siue consuetam, & in extraordina-
riam siue solennem visitatio distinguitur.

II.

Priori illa nunc omiffa, de extraordinaria siue solen-
ni hoc loco tantum agimus, eorum lacesiti improbitate,
qui de hac partim nostro magistratui, partim consonantia
fidei sociatis Ecclesijs dicam scribere non erubescunt.

III.

Eam verò appellamus, qua magistratus facta aliqua
sincerioris doctrinae inclinatione, vel optima, vel maxima
Ecclesiae consentiente parte in religionem subditorum,
quorum vel falsam atque haereticam esse fidem suspicio est,
vel perspectam esse, publicè interest, per idoneos censo-
res ad certa capita inquisitionem facit, & vt de pio in veri-
tate consensu constet, consentientium documentis licitis
& consuetis dissentientium verò vel institutione mansueta,
si se dociles praebent: vel si praefracti & contumaces esse
pergant, animaduersione debita efficit.

IV.

Caput & originem instituti huius ad magistratum po-
liticum referimus, non quemuis quidem: sed eum, penes
quem est summa rerum, Principem scilicet.

V.

Magistratui enim non secundae tantum, sed & primae
tabulae custodiam incumbere, praeterquam quod commu-
ni piorum consensu receptum est, diuinæ etiam legis con-
stitutione

stitutione manifestè constat, quæ legis descriptæ exemplar *Deut. 17.*
semper in promptu esse Regi debere edixit, cuius assidua *18.*
lectione de partibus officij sui tum publicis, tum priuatis
rectius erudiri queat.

V I.

Exemplis etiam laudatissimorum Principum idem
constat, non priscorum tantum illorum, Iehu. 4. Reg. 10.
Hiskia 4. Reg. 18. Iosia 4. Reg. 23. sed eorum etiam, qui
sub noui fœderis gratia, rerum in orbe Christiano sunt po-
titi.

V I I.

Memorable est, quod de Constantio Chloro, Con- *Lib. 1.*
stantini illius M. patre in vita Constantini, literarum mo-
numentis prodidit Eusebius, quod exploraturus quondam
aulicorum suorum in fide Christiana constantiam, edixerit
lege publica, vt vel idolis sacrificarent, qui in aula essent
mansuri: vel eadem excederent, qui id facere recusarent.
Cum plerique metu incommodorum, ad imperata Prin-
cipis facienda se accingerent, Principem animi sui sensu
prodito, aula Vertumnos istos expulisse, addita hac gno-
me, Nunquam Principi fidem bonam præstiturum, qui in
DEVM perfidus fieri non vereretur.

V I I I.

Procopium historicum vitio vertere Iustiniano Imp.
annales tradunt, rerum spiritualium curam, quasi qui *ἐτε-
ρα δὲ πρὸς ταχθεῖς, ἐτέροις ἐπεχείρησε*, quod Constantio Imp. Le-
ontium Lydorum Episcopum dixisse memorant historia.
Sed nobis tum censura hæc Procopiana probabitur, cum
ille alienum ab officio Principis *τάγμα* esse probauerit re-
rum spiritualium curam.

I X.

Nobis Isidori illud magis arridet, Cognoscent Princi-
pes seculi, DEO debere se rationem reddere propter Ec-
clesiam, quam à CHRISTO tuendam suscipiunt. Nam
sive augeatur pax & disciplina Ecclesiæ per fideles Princi-
pes, sive soluatur: ille ab eis rationem exiget, qui eorum
potestati Ecclesiam suam credidit.

*De summo
bono l. 3.
c. 53.*

Nec

X.

Nec est hoc sanctioni pacificationis religiosæ, cuius sacrosancta meritò in imperio est autoritas, dissentaneum. Quia enim pacis publicæ beneficio religioni nostræ concessio, expirare in Ecclesijs Euangelicorum Principum iussa fuit Papalis illa Episcoporum Romanensium Iurisdictio: tota illa constituendæ tranquillitatis Ecclesiasticæ cura in Principes deuoluta esse haud abs re creditur. Vt mirari nuper animum subierit stoliditatem fanatici cuiusdam hominis, qui Visitationis Misnicæ instituto sese subducturus, tergiuersationi suæ hoc prætexere non erubuit. Quod reformandæ religionis cura ad præfulem Magdeburgensem, primatem nimirum per Germaniam, ex officij ratione pertineat.

XI.

Libet hoc loco illud aspergere, tutissimè in hoc genere à Principe procedi, si non suo tantum arbitrato in hoc instituto fruatur: sed consensu ordinum Ecclesiæ vel plurimorum, vel optimorum sese instruat. Legi enim quam ipse tulit quisq; libentissimè postea subiacer.

XII.

Cæterum Principes facere dicuntur, quod faciunt per alios, siue paucos, siue multos, prout usus postulare videtur: saltem verò idoneos atq; aptos.

XIII.

Aptitudinem autem metimur, non celebritate nominis, non professione ordinis, aut similibus rebus: sed grauitate partim, dexteritateque iudicij, qua recessus animorum explorari, strophæ hominum *σπελάων* agnosci queant: partim etiam Zelo pietatis, scientia rerum Theologicarum, ac facultate *ἐρευνητικῆ*, qua possint isti velut delegati cum moderatione debita, vel flectere errantes ex simplicitate: vel confundere eos, qui in pertinaciam erroris animos suos offirmarunt.

XIV.

Nec numerus hîc attenditur, vel quo isti apud aduersarios loco sint, spectatur: sed satis est, si apud socios confessionis testimonio sinceritatis valeant. Imò quo isti in
maiori

maiori sunt aduersariorum odio, eò sinceritatis laude certiore eos valere indubitatè creditur.

XV.

Sub inquisitionem Visitationis meritò vocantur, si ita res & vsus postulet, omnes subditi.

XVI.

Cum enim ad respondendum cuilibet, rationem spei, quæ in nobis est, poscenti: paratos esse D. Petrus iubeat 1. Pet. 3. pios omnes, cum mansuetudine & timore, siquidem bonam conscientiam habeant: quis magistratui soli detrectabit obsequium, quod sine discrimine debetur omnibus, quin vel rebellionis sceleri, vel impietatis crimini sese manifestò implicet, aut quod Apostolus præsumit, illicò se non rectè sibi consciuum esse, palàm ostendat.

XVII.

Si publica hanc vniuersalem inquisitionem non exigat necessitas, aut rerum etiam ipsarum vsus non ferat: duo sunt potissimum ordines, qui Visitationis censura minimè prætereundi sunt.

XVIII.

Prior eos continet, quorum vel suspecta saltem fides est ac religio: vel notoriè falsa. Vtriq; enim cum non sibi modò noceant: sed exemplo etiam suo partim, partim turbatione & seductione rectè sentientium, ad Rempublicam orbis Christiani, plurimum detrimenti afferant: interest sanè Principis, ne & sibi relictus quisq;, male existimationi ac saluti suæ consulat: & semel veneni aspersa lues, cancri instar, teste Apostolo, serpens, contagio suo alios atque alios subinde inficiat. 2. Tim. 2. 17.

XIX.

Alter ordo eos habet, quorum perspectam esse fidem atque religionem, publice interest. Quo in numero sunt primum beneficiarij atque alumni: tum officarij, quos vocant, quos in publicis constitutos vel dignitatibus, vel muneribus, causam religionis, si de ea rectè sentiant, multum adiuuare: sin alieni sint ab eadem; plurimum religioni incommodare posse, & verò plerunq; solere etiam, experientia magistra nimis est compertum.

B

Hoc

XX.

Hoc ergo computo recensemus non Ecclesiarum tantum ministros, scholarum moderatores, Academiarum Professores, Iureconsultos, Medicos, Philosophos; sed Principum præcipue consiliarios, præfectos prouinciarum, Ecclesiarum patronos & collatores, quæstos, consules urbanos, Senatores oppidanos, & quorumcunque cum potestate aliqua officium coniunctum est, qua abuti in detrimentum religionis queant, si perperam de ea sentiant.

XXI.

Matth. 16
15. Apparet plane, Christum ipsum facto suo hac de re admonere Ecclesiam voluisse, dum habita in vulgi iudicia de se inquisitione, tandem quid Apostoli de Christo sentiant, ipse exigit.

XXII.

Ioan. 2.
25. Non erat Christo opus, ut quisquam testimonium ferret de homine. Ipse enim norat quid esset in homine.

XXIII.

Qui ergo factam à Christo inquisitionem istam in confessionem Apostolorum ita putant, ut quod lateret ipsum, sibi ille voluerit innotescere per confessionem apertam: hi cum de Christo ipso indigne sanè sentiant: tum facti veram rationem nulla sui parte assequuntur.

XXIV.

Quid igitur? proprio testimonio de confessione Apostolorum publicè constare interfuit. Ad eam igitur sibi non ignotam cum propter ipsos Apostolos, tum propter Ecclesiæ usum edendam CHRISTVS illos adhibuit, ut in pari causa, par valeret posteris temporibus ratio, & non ignotam pij Principes paterentur esse eorum de religione sententiam, quam perspectam esse publicè cum ipsorum, à quibus requiritur, tum aliorum etiam plurimum interest.

XXV.

Iniquè hoc ferunt Iureconsulti, Medici, Philosophi, qui sibi cum controuersijs religionis negocij nihil esse causantur: Inprimis rem noui exempli, & Principum auctoritate indignam esse dicunt aularum proceres & Principum consiliarij.

Illis

XXVI

Illis hoc responsum volumus: Et male quidem. Cum *1. Theff. 5.*
 enim examinare dogmata omnia, & spiritus, num ex Deo *21.*
 sint, probare, sacra oracula iubeant: cuius impotentia *1. Ioan. 4.*
 mentis est, sibi nihil cum controuersijs religionis esse, pa-
 lam effutire?

XXVII.

At sic loqui plerunq; experientia docet eos, quibus
 nihil fuit nugacius, nihil negotiosius, nihil occupatius, dum
 fanatici errores & falsa dogmata in Ecclesia haftenus obti-
 nuerunt.

XXVIII.

Hæresis nuper aliqua inualuit, Sacramentarismus im-
 punè serpere ac grassari cepit: quis controuersias Theolo-
 gicas argutius disputare Philosophis? quis plenius ac pro-
 fundius comprehendere Medicis? quis acutius dirimere
 ac deciderere Iureconsultis potuit? *κρησφύγετα* ergo, & sepia
 atramenta sunt, quæ isti non alio consilio fundunt magis,
 quàm vt infuscata aqua absconditi latere queant.

XXIX.

Addo & illud, Non inextricabilibus implicari inuo-
 lucraris eum, qui requisitus à magistratu, alienum sese à fa-
 naticarum opinionum delirijs esse, profiteri debeat. Nam
 aut nota sunt ipsi deliria ista: sic de rebus notis sententiam
 ferre, aut confessionem edere, graue esse nequit? aut
 ignota sunt: hoc ille confessus, suspitione assensus, affatim
 sese liberauerit.

XXX.

Aularum proceribus & Principum consiliariis liben-
 ter hoc largimur, rem istam noui exempli esse, si nostra
 tempora, si certas aliquas prouincias intelligant. Atqui
 nouitatem istam omnium temporum, omnium aularum
 fuisse olim, aut esse etiamnum vix vnquam, ni fallor, obti-
 nebunt: dubito etiam, an hoc illi sentiant.

XXXI.

Certe Moses Princeps & dux populi Israelitici, para-
 stas sibi delecturus, quorum opera in gubernando popu- *Exod. 18.*
 lo vteretur, in religionem ipsorum, & num Deum timeant, *21.*
 inquirere, Iethronis voce tanquam caelesti oraculo admo-
 netur.

XXXII.

David rex laude atque imitatione omnium piorum Principum dignissimus, Oculi mei, inquit, ad fideles terræ attendunt, ut sedeant mecum: ambulans in via integra, is ministrabit mihi.

Psal. 101.
6.

XXXIII.

Constantij Chlorig supra adductum est exemplum, laude piorum omnium iam pridem longe celebratius, quam ut carpi iupercilio cuiusquam hodie debeat.

XXXIV.

Et pessimè hodie cum multis ageretur Principibus laudatissimis tum Euangelicis, tum Pontificijs, qui ad collegia consiliariorum non admittunt, nisi quorum exploratam prius habent de religione confessionem, si autoritas Principibus sua, nisi sub ignorata Consiliariorum confessione constare non potest.

XXXV.

Imò iniquissimè profectò cum Principibus comparatum foret, si in gubernandis constituendisq; tum scholis tum Ecclesijs, eorum uti consilij necessum haberent, quid de religione sentirent, profiteri ipsi nollent.

XXXVI.

Nouum hoc esse, non imus inficias. Sed illi Ecclesiæ haud grauatè iuris id concedent, quo ipsi necessario in politia vtuntur. Nam ut hic ex malis moribus, bonæ leges de nouo subinde oriuntur: ita Ecclesiæ vsus postulat, nouis morbis, noua exquirere remedia.

XXXVII.

Quid autem Religioni detrimenti sit allatum ab ijs, qui ad gubernacula consiliorum in aulis sedentes, perperam de religione senserunt: Ecclesia magno cum dispendio hætenus experta est.

XXXVIII.

Nemo hic prætexet, turbari in suis functionibus, & fatigari homines nouis istis institutis, quæ sint etiam cum dispendio sumptuum coniuncta non exiguo.

Esto.

X XXIX.

Esto sanè vtrunq̄. Nunquid proin tanti hæc momenti erunt, vt salus Ecclesiæ, & religionis veritas propterea periclitari debeat?

XL.

At raritas vtramq̄; istam difficultatem facile mitigabit. Nam religionis pericula crebra esse, nemo pius optauerit. Et verò nisi hac periclitante, Visitationes istiusmodi instituendas esse, nemo prudens consuluerit.

XLI.

Quemadmodum igitur cætera omnia tempus habent *Eccl. 3. 1.* suum, & suis spacijs transeunt vniuersa sub cælo: ita huic etiam instituto suum tempus est, quod inclynatæ religionis turbatæque Ecclesiæ incommodum ostendet.

XLII.

Quia hoc tempus vt suo more Ecclesiam frui pacatis temporibus meritò finimus: ita remissi animi & sacrarum rerum plane negligentis esse arbitramur, cum cælum terræ miscere, & agrum Domini Zizanijs opplere Satan strenuè allaborat, stertore occupatos in Ecclesia villicos securè in aurem vtramuis dormire.

XLIII.

Est tamen cautè aduertendum, quis in hoc instituti genere modus obtinere debeat.

XLIV.

Primum capita esse certa necessum est, ad quorum præscriptum fides visitandi cuiuslibet examinabitur.

XLV.

Horum complexu non vniuersa capitum religionis synopsis continebitur: sed quæ in controuersiam à turbatoribus rapta deprauationem aliquam passa sunt, ea summatim ac perspicuè articulis comprehendi, satis fuerit.

XLVI.

Hos articulos ex suæ confessionis approbata norma petit Ecclesia, & ceu firmos atq̄; indubitatos sumit: non noua aliqua disquisitione ventilat, multò minus an veri ac certi sint,

B. 3.

ti sint,

sint, Synodica aliqua cum aduersarijs instituta disputatione explorat.

XLVII.

Elleboro ergo digni sunt Sacramentarij, qui vitio vertunt Ecclesijs nostris eorum articulorum Visitationum productionem, qui sint extra conuocationem debitam, seu Synodum canonisati, vt ipsis loqui volupe fuit.

XLVIII.

Si conuocationem aut Synodum intelligunt, absolute conuentum quemuis, extra quem Visitationis nuper habitae articulos conscriptos esse negent: suo more loquuntur, id est, vana, ficta, falsa, effutiunt.

XLIX.

Sin conuocationem & Synodum appellant, cui aduersarij etiam publice sint adhibiti, quaq; de controuersis dogmatibus inter partes dissidentes publica fiat disquisitio: agite dum cui uestrati Visitationi deliberandae, quibus articulis aut statutis Ecclesiasticis condendis in vestro cœtu, nostros homines adiunxistis Sacramentarij? Leges ergo quas ipsi non admittitis, alij impudenter ferre non erubescitis? & quae contra vos statuimus, vobiscum prius deliberanda esse contenditis?

L.

Forma visitandi non est, nisi inquisitoria partim, partim didascalica. Quibus enim scrupuli de articulis controuersis animo nulli inhaerent, ab his exquiri sensum suum satis est. Si qui verò pendent dubij, aut aduersariorum fraude iam pertracti sunt in errorem, hi in viam veritatis, spiritu lenitatis reducuntur.

LI.

Neutrum horum dominij siue coactionis in fidem atque religionem hominum vel tantillum habere, dici verè potest.

LII.

Notum enim nobis est Tertulliani illud ad Scapulam: Non religionis est, cogere religionem, quae sponte suscipi debet, non vi.

Quibus

LIII.

Quibus partes visitandi demandatæ sunt, ij interrogant, docent, erudiunt, corrigunt, monent, hortantur, rogant: interdum vbi ad summa peruentum est, minantur. Num hoc dominari est fidei aliorum? num religionem cuiusquam cogere?

LIV.

Nihilo magis in Principibus est, vel ab iisdem profiscitur in Ecclesijs nostris, quod speciem huius rei habere apud æquos iudices vllam queat.

LV.

Ad subscriptionis necessitatem, inquit Sacramentarij, homines dum in Visitatione strictè adiguntur, utiq; vis hæc atq; coactio est in religione.

LVI.

An subscriptio ipsa, religio hominis est? Aut subscriptionis requisitio, est ad religionem aut fidem coactio? *ἀτομα* sunt hæc, & ab ipso rerum factorumq; ordine aliena. Nam ad subscriptionem sponte etiam præstandam nemo admittitur, nisi de consensu in religione prius constet, tantum abest vt ad subscriptionem adigatur, quem in religione dissentire vndecunq; appareat.

LVII.

Iam si, qui in doctrina consensum profitetur prius, postmodum subscriptione id etiam sua confirmare iubetur: non religionis causa magis, quam politiæ agitur, aut certè accidens confessionis magis, quam confessio ipsa agitur, in quo religionis neruum constituere, aut non intelligentis est, aut malitiosi.

LVIII.

Cauillum interpretamur & illud, qua subscriptionem esse nugantur grauem obligationem ad approbationem & defensionem articulorum, & partis aduersæ condemnationem.

LIX.

Insunt enim duo in criminatione vna figmenta: vnum in defensione articulorum: de condemnatione partis aduersæ alterum.

Habent

L X.

Habent Ecclesiæ, antistites suos: Academia, Professores: Principes, Theologos, in hoc ipsum diuinitus constitutos, vt contradicentes in doctrina arguant, & patrocinium purioris religionis stylo atque ore suscipiant. Quis igitur nisi Sacramentariorum similis, hoc est, vel stolidus, vel improbus in hanc palæstram homines idiotas pertraxerit?

L X I.

Nihilo verius alterum est, quod de aduersæ partis condemnatione isti comminiscuntur. Habet illa, à quo iudicabitur, Dominum, nisi breui conuersa, Deo veritatis laudem tribuet. Cum personis ergo aduersæ partis nihil hominibus nostris rei est. Hæresin autem & blasphemias doctrinæ, quam pars aduersa profitetur, vt nostri homines pro execrandis habeant, magna pietatis parte defuncti fuerimus, si pro virili ex nostra parte effecerimus.

L X II.

Persecutio noua (pergunt fanatici agganire) visitatione ista instituitur, exilijs homines mulctantur, dignitatibus exuuntur, priuantur muneribus, orbantur beneficijs. Cuius persecutionis incommoda pertimescentes non parum multi, coactionem sibi in religione inferri nimis grauiter sentiunt: Et alia sunt innumera mala, quæ ex persecutione ista promanant.

L X III.

Subinde crepant martyria fanatici. Vbi ergo equulei? vbi rotæ? vbi rogi? Percontari desine. Persecutio est ipsis, vbi non ad votum fluunt omnia. Tot igitur martyriorum suorum trophæa statuunt, quotquot suarum voluptatum ac libidinum impedimenta sentiunt.

L X I V.

At sensui orthodoxo ea demum videtur esse persecutio, qua ob veræ religionis professionem aut supplicia ferre, aut suorum bonorum iacturam facere cogitur, qui nihil horum vilo modo commeruit.

L X V.

Iam ob falsam atq; exauthoratam religionem in imperio

perio patiuntur Sacramentarij, quicquid patiuntur. Officij ergo, non persecutionis est: iuris est, non tyrannidis: quod hactenus in genus istud hominum statuitur.

LXVI.

Quod si pro meritis cum plerisque ageretur, & eam ludiciorum lancem, quæ in politicarum rerum æstimatione usurpatur, experirentur isti homines ab his, qui minimam etiam persecutionis speciem à se volunt esse alienissimam: suppliciorum maior æquitas, quàm martyriorum species passim apparitura esset.

LXVII.

Ecquid est verò, cuius de suo isti apud nos iacturam faciunt? Conditionibus Ecclesiasticis & scholasticis summoventur, qui in hæretico errore perniciter perseuerant. Muneribus publicis exuuntur, stipendijs ac beneficijs publicis orbantur, qui quandoque, ne civilem quidem, nedum sacram fidem satis ingenuè magistratui, Reipub. & Ecclesiæ probarunt. An suarum rerum, iterum inquam, sic isti iacturam faciunt? nihil minus. Magistratus quod suum est, officia scilicet, dignitates, honores, beneficia, quippe bona publica, non quod istorum hominum est, sibi vendicat: proprium aut priuatum nemini quicquam eripit.

LXVIII.

At sic libera non est amplius omnibus religio: imò hæc non paucis grauissima est coactio.

LXIX.

Liberrima planè est: Locus duntaxat religionis suæ fanatico homini liber non relinquatur, præmia libertati isti, ut qui minimè etiam debita, à magistratu non adduntur. Priuatis ergo & sua sorte contentis libera est, & manet religio: sed libera ad sensum duntaxat proprium, non ad detrimentum publicum, aut incommodum alienum.

LXX.

Si omni planè seueritate abstinendum esse magistratui opinantur, quam in profliganda hæresi ille adhibet, C
quaq:

quaq; in obstinatè p̄uicāces idem animaduertit; tam illicò de officio magistratus iniquè, quàm de doctrina ipsa Christi impiè iudicant.

LXXI.

Nam vt latere patiamur, ea tam præcepta, tum exempla, quibus capitis supplicio animaduersum in falsos Doctores antiquitus fuisse constat, qualia sunt, quod per
Deut. 13. Mosen edixit Deus, Propheta falsus interficietur, lapidibus obrutus necabitur: Quod Iehu interfecisse Baaliticos
5. 10. flamines, atque in eo placuisse Domino legitur: quale
Deut. 18. quid de Elia etiam perscriptum in historia Regum habetur:
20. quæ omnia partim populi Israelitici iura peculiaria, partim
4. Reg. singularis Zeli propria fuisse facta aduersarij excipient.
10.
3. Reg.
18.

LXXII.

Quam exceptionem si ratam esse vndiq; sinamus, saltem illud istinc obtinuerimus, si non capitis supplicio, saltem aliarum animaduersionum seueritate aduersus turbatores pacis publicæ, & religionis purioris deprauatores esse hodiè etiam vtendum.

LXXIII.

Alia sunt, quæ ad roborandum id, quod carpunt in nostris hominibus fanatici, momenti plurimum habere iudicanda sunt.

LXXIV.

Apostolus eo tempore viuens, quo magistratus auxilia Ecclesiæ esse parata non poterant, dum hæreticum hominem post vnam & alteram admonitionem vitari vult: quid iam hierarchiæ politicæ, gremio Ecclesiastico insertæ incumbat, haud obscurè ostendit.

LXXV.

Idem dum in doctrina coniugali errantem, atque ex hoc errore incestuosum facinus admittentem, tanquam
1. Cor. 5. *πῆμα κακὸν* è medio Corinthiorum auferri iubet: iterum docet, pio magistratui eos, qui cum falsa doctrina, scandala serant publica, pari cum cæteris subditis loco minimè habendos esse.
13.

LXXVI.

Quid quod grauisimo voto idem ad Galatas scribens

bens exoptat, utinam & abscindantur, qui vos conturbant.
Vnde sic argumentari licet:

Abscissio, quam Apostolus turbatoribus imprecatur, non diras tantum atq; anathema spirituale continet: sed conditionem etiam externam, qua pari atq; æquali frui in vita communi aliquibus non conceditur. Gal. 5. 12.

At turbatores Ecclesiarum, id est, schismatici & hæretici digni sunt abscissione. Ergo communi cum alijs fidelibus conditione non fruuntur.

Rurſus

Abscissio, qua politice in schismaticos & hæreticos animaduertitur, rectissime fit per magistratum.

Sacramentarij & contumaces præfracti abscissione illa digni sunt.

Ergo à magistratu in illos iudicium illud rectissime statuitur.

LXXVII.

Seueritatem istam animaduertendi in fanaticos, maximè Sacramentarios, non sunt pauca, quæ ab officio & conscientia magistratus exigunt.

LXXVIII.

Primum ordines protestantium iam pridem, data Imperatori fide, protestati sunt palàm, se Sacramentariis locum in suis ditionibus nunquam concessisse, nec concessuros posthac ullo tempore. Factum hoc est Augustæ in solennibus illis Comitijs die 22. Septemb. A. 1530.

LXXIX.

Inprimis domus Saxonica à Rege Romanorum hac de re per literas admonita, fide sancta est pollicita, se quod ad profligandum ex his regionibus Sacramentarium facere queat, nihil omni studio reliqui facturam. Absit autem ut perfidiæ suspicionem in se cadere patiantur ij Principes, qui satius esse existimarunt imperio cedere, fortunarum omnium ac vitæ iacturam facere, quam per impietatem ædem Dei perdere, aut religionem vlllo modo prodere.

C

Requi-

LXXX.

Requirunt idem leges & iura publica. Nota est lex illa ab Impp. Theodosio & Valentiniano lata aduersus Arianos, Manichæos, & alios quoscunq; hæreticos, quæ descripta habetur C. l. 1. tit. 5. l. Arriani. Item altera eorundem Impp. in Nestorianos statuta C. l. 1. tit. 5. l. Damnato. Denique tertia à Valentiniano & Martiano Impp. contra Apollinaristas & Eutyrianos ibidem promulgata C. l. 1. tit. 5. l. Quicumque. His enim legibus de ciuitatibus pelli hæretici iubentur, nihil loci ipsis relinquendum esse præcipitur, in quo ipsis etiam elementis fiat iniuria: libros istorum publicè comburendos esse statuitur: Ecclesias & monasteria construere, parasynaxes & conuenticula agere, ad militiam aspirare, de hæretico errore disputare prohibentur: denique nisi reluctari legibus publicis, & spargere hæreses suas desinant, supplicijs etiam tradi iubentur.

LXXXI.

Liuius Dec. 3. lib. 5. Iam cum in licentia vagandi circa religionem, ipsis etiam testibus ethnicis, plurima insint mala: nisi paulatim pessum ire religionem velint nostri homines, fieri nequit, quin cum Zelo sibi tandem cauendum esse etiam atque etiam existiment.

LXXXII.

Quæ verò tandem rei etiam publicæ pax aut tranquillitas obtingere potest, nisi seueritatis rigorem in turbulentum hoc, ac factiosum hominum genus, & non nisi turbandis rebus omnibus natum, stringant nostri magistratus?

LXXXIII.

Debetur hoc ipsi etiam seductorum multorum saluti, in quibus quandoque ex diuturna errandi consuetudine ita callum obduxit veteranus, vt qui nunquam mansuetudine & tolerantia conuerterentur, non rarò terroribus perculsi facilimè ad frugem perducantur.

LXXXIV.

Testatur hoc Augustinus Hipponensium ciuium exemplo,

emplo, qui à Donatistis hominibus inquietis, seducti, ad conuersionem animorum forte nunquam appulissent, nisi Imperatorij mandati terroribus & vi seuerissimarum legum percussi, locum dare meliori menti coacti fuissent.

LXXXV.

Quàm multos iam, inquit idem, ex Circumcellionibus *Epist. 48.* manifestos habemus catholicos, damnantes suam pristinam vitam & miserabilem errorem, quo se arbitrabantur pro Ecclesia Dei facere, quicquid inquieta temeritate faciebant: qui tamen ad hanc sanitatem non perducerentur, nisi legum istarum (quibus exilia, multæ fanaticis istis indictæ fuerant) vinculis, tanquam phrenetici, ligarentur.

LXXXVI.

At edixit Christus, Sinite vtraq; crescere ad messem. *Matt. 13.* Non magistratui: sed Ministris hanc esse legem latam respondemus: nec omnem seueritatis modum: sed in vitam duntaxat & corpora sæuendi crudelitatem ibidem prohibitam esse persuasum habemus.

LXXXVII.

Fides, aiunt isti, non cogitur. Respondeat pro nobis Augustinus, Inueniatur foris necessitas, & sequetur intus voluntas.

LXXXVIII.

Obijciuntur facta magnorum Imperatorum, qui *Trip. l. 7.* vnumquemq; credere ac Deum colere, sicut vellet, permiserunt, nec fidei causa vim facere cuiquam voluerunt. *c. 4.*

LXXXIX.

His cum gentilitate res potissimum fuit, quos edictis compellere ad fidem Christianam velle, minus sanè inconsultum fuit. Docendi ergo prius fuerant, quàm terrendi. Terrere enim & non docere, præcipuè nunquam in Ecclesia adhuc versatos: improba quasi dominatio videtur, teste Augustino. *Epist. 49.*

X C.

Arrianos, inquit alij, à Theodosio toleratos fuisse, comprobant Historiæ. Non imus hoc inficias: sed id factum est, cum hæresis illa in immensum dilatata, totum penè orbem Christianum occupasset. Impotentia igitur

magis & necessitatis, quàm voluntatis & consilij istud fuit. Quò eodem ne tandem res etiam nostræ nobis redigantur, mature cauendum esse pij omnes intelligunt & fatentur.

X C I.

A persecutionibus vera semper abstinet Ecclesia, obijciunt aliqui: Et persecutionis tolerantia pro nota veræ Ecclesiæ vulgò habetur.

X C II.

Iterum pro nobis Augustinus respondeat: Si semper esset laudabile, persecutionem pati, sufficeret Domino dicere, Beati qui persecutionem patiuntur, nec adderet, Propter iustitiam. Item si semper esset culpabile, persecutionem facere, non scriptum esset in sanctis libris, Detrahentem proximo suo occultè, persequer. Aliquando ergo & qui eam patitur, iniustus est, & qui eam facit, iustus est. Nec est impietatis: sed potius humanitatis, crimen persequi, vt homo liberetur, vt loquuntur Canones. Aliquibus illa animo insidet opinio, Per mansuetudinem tolerati errantes, conuerterentur fortassè.

X C III.

Augustinus aliter sentit: Demus operam vt perniciosissima hæresis ex Ecclesijs auferatur, quæ semper simulat pœnitentiam, vt docendi in Ecclesijs habeat facultatem, ne si aperta luce se prodiderit, foràs expulsa moriatur.

X C IV.

L. 7. c. 13. Addo & illud Ambrosij, Dum latet, serpit hæreticorum perfidia.

X C V.

Cum argumentis nil proficiunt, ad lamentationes conuertuntur: Carnificinam conscientiarum institui; dissidia augeri: communibus hostibus gaudij & nouarum machinationum materiam præberi: quietis Principibus molestias cumulari: simplicium hominum fidem turbari, & si quæ sunt huius farinae alia nugamenta, patulo ore effutunt. His omnibus ex nostra parte vna parata est Achillei planè roboris solutio, Contraria experientia, magistra veritatis optima. De qua & gratulamur nobis, & vt diuturna
illa

illa Ecclesijs nostris ac constans sit presentis felicitatis custos, Deum Opt. maximum eximis pectorum penetrabilibus inuocamus. A M E N.

Lutherus T. 4. lem. Germ.

In der Vorrede auff den vnterricht der
Visitatorum fol. 334. b.

Der Teuffel kan durch seine giftige vn-
nütze maüer kein Göttlich Werck vnges-
chendet vnd vngeschabernackt lassen.

Idem T. 7. fol. 1.

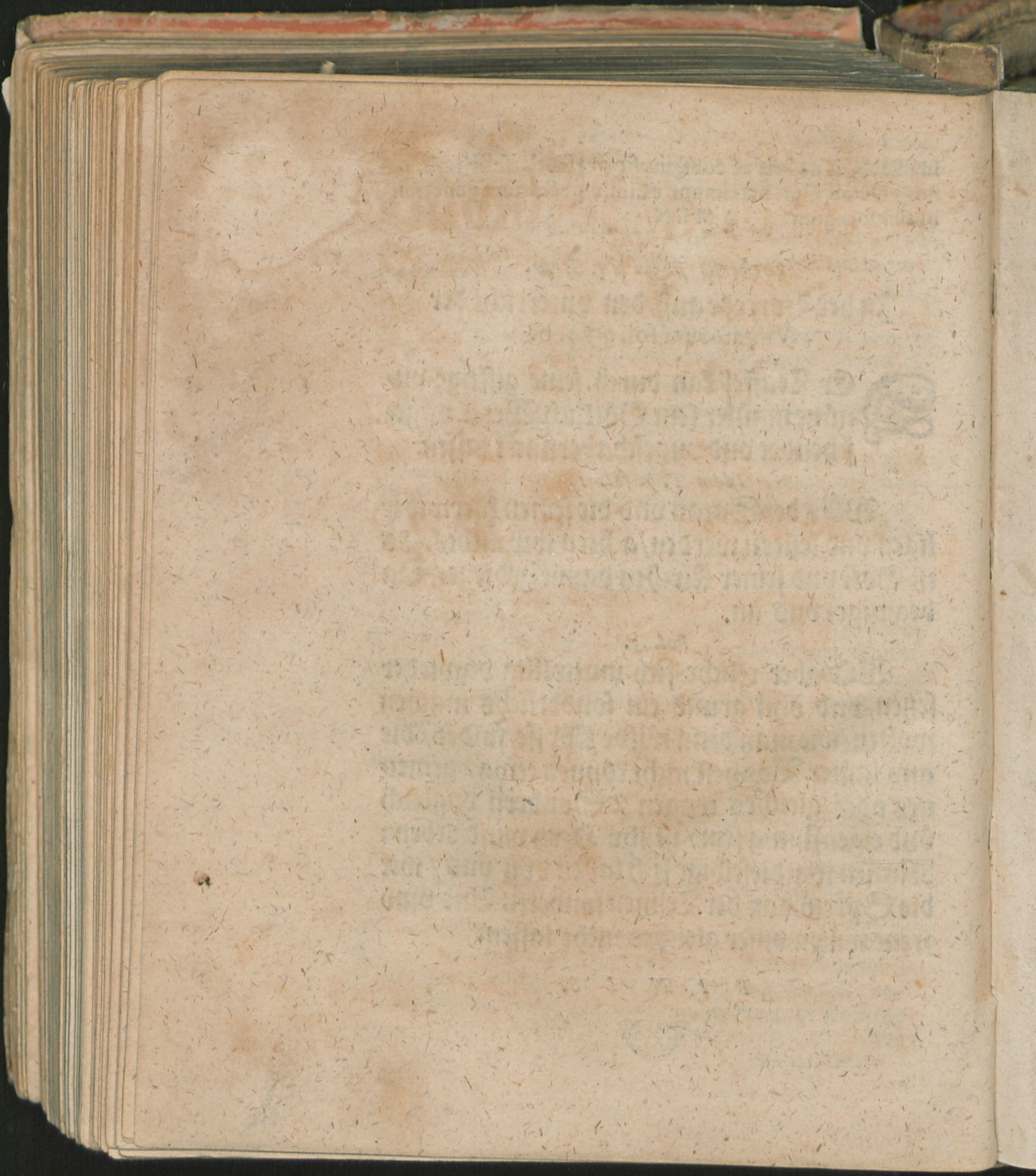
Als der Satan vnd die seinen hierwider
ligen vnd lestern werden/achten wir nichts. Es
ist Gott vnd seiner Kirchen damit gedienet. Da
begnuget vns an.

Fol. 3.

Wd aber etliche sich mutwillig dawieder
setzen/vnd ohn grund ein sonderlichs machen
wolten/wie man denn wilde Köpffe findet / die
aus lauter Bosheit nicht können etwas gemei-
nes oder gleiches tragen / Sondern vngleich
vnd eigensinnig sein / ist ihr Hertz vnd Leben:
Müssen wir dieselbige sich lassen von vns / wie
die Spreu von der Zennen sondern: Vnd vmb
irent willen vnser gleiches nicht lassen.

F I N I S.

Aug. VI 63

ULB Halle
003 877 892

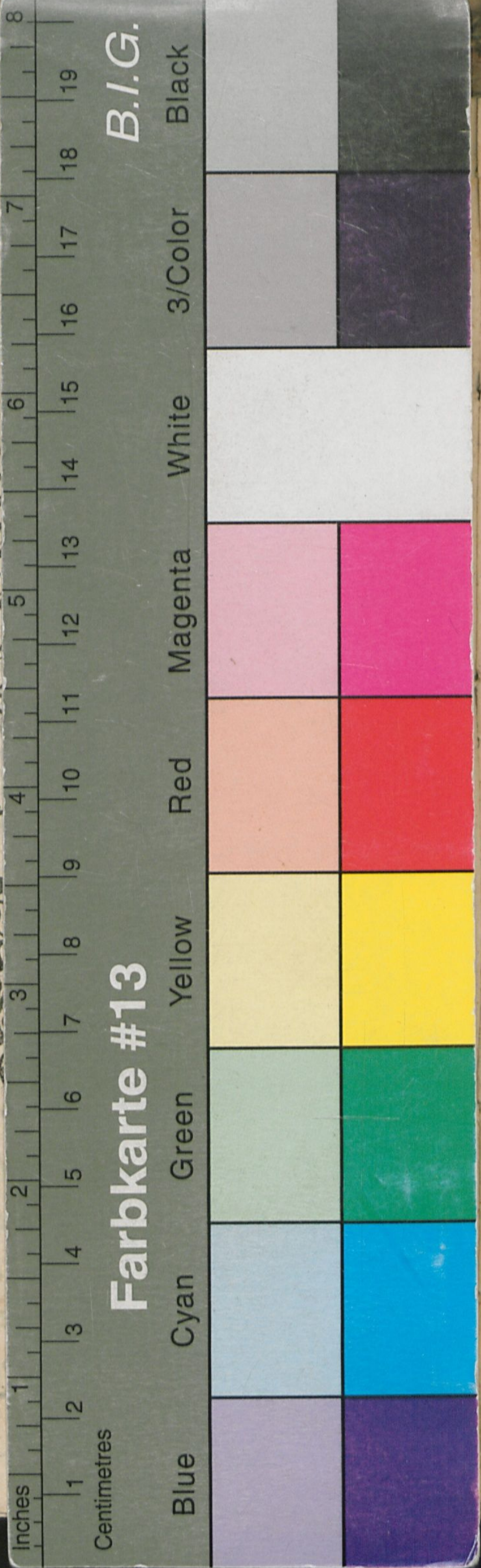
3

Sb.

17

DE VISITATI-
 ONE ECCLESIA-
 STICA
 DISPVTATIO
 IN QVA
 SVB AVSPICIIS DEI
Opt. Maximi
 PRAESIDE
 GEORGIO MYLIO
 D. ET PROFESSORE
 THEOLOGIAE PRIMARIO,
 respondere pro virili
 conabitur
 M. MICHAEL HOPFIVS ROT-
 tenburgo Tuberanus,
 24. Martij, loco & hora consuetis.

I 5 9 3.

I E N A E
 Typis Tobiaë Steinmanni.

